

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
COĞRAFYA DERGİSİ

Basılı Nüsha ISSN No: 1302-7212

Elektronik Nüsha ISSN No: 1305-2128

SAPANCA KÖYLERİNDE KIRSAL YAPININ DEĞİŞİMİ

Changes in Rural Structure of Sapanca Villages

Meryem HAYIR- Melike Tuğrul DEMİR

Sakarya Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Serdivan Adapazarı
M.E.B. Sapanca Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi
mhayir@sakarya.edu.tr

Alındığı tarih: 15.01.2008; Kabul tarihi: 13.06.2008

Abstract

Depending on the growth of urban population in Turkey, the need to go on holiday – especially to the summer resorts- has become common. Initially, the coast lines of the big cities, home to a great number of people, were mostly preferred destinations to meet these needs. However, overcrowded coast lines and highly priced hotels and beaches have brought about other rural areas. Thus, depending on their means of transportation, rural areas with natural beauties started to attract the city-dwellers. After the TEM highway was constructed, the construction of residential buildings in the close by villages around Sapanca gained speed. In this study, after putting forward the characteristics and the distribution of villages in Sapanca, we tried to determine the changes that rural areas have gone through since 1990. In the course of our study, we used observation techniques, interviews, inquiries and statistical data, as well as the house records that rural health centers have kept.

Keywords: *Sapanca, Country houses, Change in rural areas*

Özet

1980 sonrasında ülkemizde şehirli nüfusun artmasına bağlı olarak tatil ihtiyacı yaygınlaşmıştır. Bu ihtiyaç ilk olarak, özellikle “yazlığa gitme” şeklinde, büyük nüfus kitlelerini barındıran şehirlerin yakınlarındaki sahillerden karşılanmıştır. Bu tür sahillerde boş alanların azalması ve fiyatların yükselmesi daha uzaklardaki kırsal alanları gündeme getirmiştir. Böylece doğal çekiciliklere sahip kırsal bölgeler, ulaşım olanaklarına bağlı olarak şehirli nüfusu kendilerine çekmeye başladılar. Sapanca’da da TEM otoyolunun hizmete açılmasından sonra köylerde yoğun şekilde ikinci evlerin inşasına başlanmıştır.

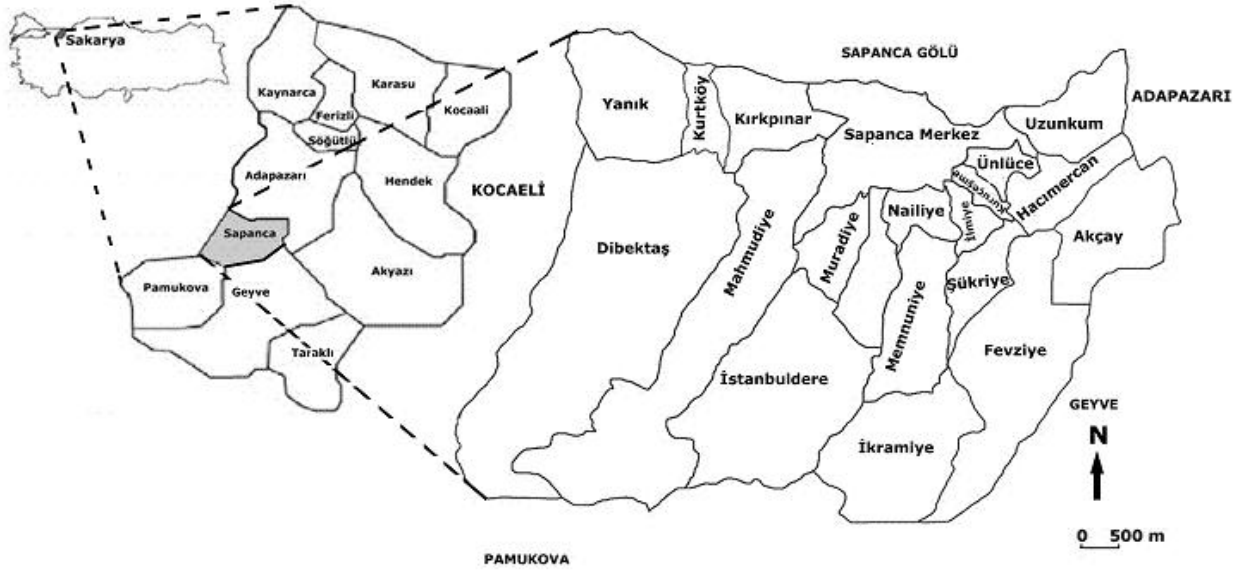
Biz bu çalışmada, Sapanca’daki köylerin dağılımını ve özelliklerini ortaya koyduktan sonra, özellikle 1990 sonrasında gerçekleşen kırsal yapıdaki değişimi belirlemeye çalıştık. Bunu yaparken gözlem, mülakat, anket çalışmaları ve çeşitli istatistikî veriler ile sağlık ocaklarının düzenlediği Ev Tespit Fişleri gibi kaynaklardan yararlandık.

Anahtar Kelimeler: *Sapanca, Sayfiye Evleri, Kırsal Alanda Değişim*

GİRİŞ

Çalışmamız Marmara Bölgesi'nde Sapanca Gölü ile Samanlı Dağları arasında yer alan Sapanca ilçesinin köylerini kapsamakta ve toplam 16 köyden oluşmaktadır. Alanın sınırlarını doğudan Sakarya nehri, batıdan ise Kurtköy deresi çizmektedir. Sapanca ilçesi sınırlarında olan ilçe merkezi, Kurtköy ve Kırkpınar köy statüsünde olmadıkları için çalışma alanı dışında tutulmuştur (Şekil 1). Ayrıca Dibektaş ise sürekli yerleşmelerin olmadığı

çok yayla olarak kullanılan bir saha olduğundan çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Sapanca köylerinin özellikle 1980 sonrasında ikinci evlerin mekanı haline gelmesi araştırma sahası olarak burayı seçmemizde etkili olmuştur. Buradaki köylerin sabit nüfusları fazla olmayıp 10 köyün nüfusu 250 kişiden azdır ve bunlardan birkaç tanesi de ikamet edilmeyen boş köylerdir.

Şekil 1: Çalışma Alanının Lokasyonu ve Sınırları
Figure 1: Location and Borders of the Research Study

Sapanca'da özellikle yerleşme coğrafyası açısından değişen kırsal yerleşme özelliklerinin ortaya koyması amaçlanmaktadır. 1989 yılından sonra Sapanca'dan otoyolun geçişiyle sağlanan ulaşım kolaylığı ve bunun yanında köylerin sahip oldukları eşsiz doğal güzellikler burayı turizm açısından cazip bir merkez haline getirmiştir. Özellikle İstanbulluların yoğun talepleri ve otoyolun geçişi ile değerlenen topraklar, tarım arazilerinin elden çıkmasına ve bu arazilerin arsa haline dönmesine neden olmuş, böylece Sapanca köyleri tatil evlerinin hâkimiyet sahasına girerek

büyük oranda kırsal görünümünden sıyrılmışlardır.

Köy yerleşmeleri sadece görünüm ve mesken tipleri ile değil aynı zamanda tarım dışı ekonomik faaliyetlerin daha yoğun olması nedeniyle de tipik kır yerleşmelerinden ayrılır. Buradaki köylerde ikamet eden çalışanların büyük çoğunluğu sanayi sektöründe çalışmaktadır. Ayrıca son dönemlerde artan iç ve dış mekân süs bitkileri üretimi meyvecilikten daha fazla gelir getirmesi nedeniyle yaygınlaşmaya başlamış ve köylüler için önemli gelir kaynağı haline gelmiştir.

Köylerdeki değişen kırsal yapıyı ortaya koyarken çeşitli istatistikî veriler, değişik kurum ve kuruluşların tuttuğu raporlar ile yaptığımız 200'ün üzerindeki anket çalışması ile mülakat ve arazi gözlemlerinden faydalandık.

SAPANCA KÖYLERİNİN YERLEŞİM TARİHİ

Bizans devri boyunca Samanlı Dağları'nın müsait kısımlarında, sıcak su kaynaklarının bulunduğu mevkielede kır yerleşmelerini teşkil eden köyler kurulmuştur. Muhtelif yerlerde bulunan taş lahitler (mesela Sapanca güneyinde Hacımercan köyü civarında) mermer, sütun vs. bu gibi kalıntılar eski yerleşmelerin çevrede var olduğunu ortaya koymaktadır. Osmanlı devletinin kuruluşunu takip eden yayılma devrinde ise bu yerleşmelere Türk unsuru girmiş ve eskilerin yanında yeni köyler de kurulmuştur.

19. asrın ortalarından itibaren vuku bulan tarihi hadiseler bu bölgede de değişikliklere neden olmuştur. Kırım (1853-56) ,Osmanlı Rus (1877-78), Balkan (1912-13) Savaşları ve onları takiben Birinci Dünya Savaşı (1914-18) ve İstiklal Savaşı (1919-1923) yılları arasındaki devrede ve ayrıca Cumhuriyet'ten bu yana Samanlı Dağları'nın beşeri çehresinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir (Bilgin, 1967:77-78).

Araştırma alanımızda özellikle Kafkaslar'dan ve Doğu Karadeniz'den gelen göçmenler yerleşmiştir. Balkanlardan gelen göçmenlere ise rastlanmamaktadır. Özellikle de Kafkaslar'daki Müslüman halklara yönelik Rus baskısının artması ve Rus işgali üzerine 1856 yılından itibaren Anadolu'nun değişik yerlerine göçler yaşanmıştır. Göçlerin en yoğun olduğu dönem 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasındır. Köylerde yaptığımız mülakatlar da bu durumu doğrulamaktadır.

Sapanca'nın kırsal kesimde büyük ölçüde Doğu Karadenizliler, Çerkezler, Gürcüler ve Abazalar yer almaktadır. Sapanca'daki köyler içerisinde Mahmudiye, Akçay, Nailiye, İlmiye, İstanbuldere, Muradiye, Yanık ve Uzunkum Köyleri Kafkasya'dan gelen göçmenlerce kurulmuş köylerdir.

Bunlardan Yanık ve Uzunkum ilk kuruluşlarında Çerkez köyleri iken daha sonra Gürcü ve Doğu Karadenizlilerin gelişile Çerkezlerin azınlıkta olduğu köyler durumuna geçmişlerdir. Bunların dışında Mahmudiye, Akçay, Nailiye, İlmiye, İstanbuldere, Muradiye köyleri ise Gürcü köyleri olarak anılmaktadır.

Kafkasya'dan gelen göçmenlerin Anadolu'da yeni iskân yerini seçerken göç etmiş oldukları bölgeyle olan benzerlikler önemli rol oynamıştır. Kafkasya'nın dağlık bölgelerinden gelen Çerkez ve Abazalar özellikle dağlık ve ormanlık sahaları iskân mahalli olarak tercih etmişlerdir. Bu faktör göçmenlerin belirli bölgelerde toplanmalarına yol açmıştır (Tunçdilek, 1971). Örneğin Doğu Karadeniz'den gelenler, Sapanca doğusundaki tepelik sahayı da içine alacak şekilde geniş bir şerit boyunca yerleşmişler, derin vadiler boyunca doğu bölümünün iç kısımlarına da sokulmuşlardır. Memnuniye, Fevziye, Şükriye, Kuruçeşme, Hacımercan, Baklaya ve İkramiye Köylerinde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunu Artvin'den göç edenler oluşturmaktadır. İkramiye köyünde Artvin göçmenlerinin yanı sıra büyük oranda Gümüşhane'den göçenler de oturmaktadır. Burada yaşayan halkın da tıpkı Kafkas göçmenleri gibi geliş tarihleri aynı olup 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sonrasına denk düşmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nden 93-Harbi nedeniyle göçler olmuş ve bu göçlerle kurulmuş köyler de bulunmaktadır.

NÜFUS

Sapanca köylerini toplam nüfus açısından değerlendirdiğimizde 1935'den 1960'a kadar bir artış, 1970 ve 1980 dönemlerinde azalış ve 1990 ile 2000 sayım dönemlerinde de yine artış süreci içinde olduğunu görüyoruz. Ancak köylerin özel durumlarına inildiğinde çok farklı nüfus değişim ya da gelişim süreçleri yaşandığı anlaşılmaktadır. Nüfus büyüklüklerine göre köyleri ele alırken bu değişim ve gelişmelere de nedenleriyle değinilecektir.

Nüfus Büyüklüğüne Göre Sapanca Köyleri

Sapanca'da kır yerleşmeleri nüfusları bakımından büyük çeşitlilik gösterir. Tablo1'de de görüleceği üzere nüfusu 1000'in

üzerinde olan köy yerleşmesinin yanında, nüfusu sadece 45 olan köyler de bulunmaktadır. Ancak genel bir değerlendirme ile burada yer alan köylerin yarısının nüfusunun 250'den az olduğunu görmekte-

yiz. Nüfusu fazla olan köyler daha ziyade ulaşımın daha kolay olduğu ovalık sahadaki köylerdir. Bu köylerde ikamet edenler İzmit ya da Adapazarı'ndaki sanayi kuruluşlarında çalışmaktadır.

Tablo 1: 1935-2000 Yılları Arasında Sapanca'daki Köylerin Nüfus Gelişimi
Table 1: Population Growth of Villages in Sapanca Between the Years of 1935-2000

KÖYLER	1935	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Nailiye	109	95	32	--	--	--	--	45
Balkaya	92	117	129	21	18	13	22	47
İkramiye	--	127	116	89	120	94	86	87
Muradiye	157	145	153	137	100	65	105	106
İstanbuldere	210	210	234	238	211	136	130	121
İlmiye	53	59	74	97	68	53	103	148
Şükriye	270	285	309	337	294	205	205	234
Memnuniye	360	405	407	470	427	349	207	244
Fevziye	193	193	315	226	221	212	212	256
Kuruçeşme	142	160	176	116	140	158	178	269
Ünlüce	230	224	259	268	262	186	185	332
Uzunkum	170	146	166	217	231	258	275	491
Mahmudiye	414	398	446	404	461	343	483	623
Hacımercan	407	242	568	704	616	626	668	695
Akçay	309	321	429	539	554	747	638	736
Yanık	524	550	659	866	651	750	1028	1065
TOPLAM	3640	3677	4472	4729	4374	4195	4525	5499

Kaynak: İlgili Yıllara Ait DİE Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Nüfus miktarının yüksek olduğu köylerde iki faktör karşımıza çıkar. **Birinci faktör** yerleşme çevresinin ekonomik potansiyelleri ile ilgilidir. Her ne kadar daha önce de belirttiğimiz gibi tarım birçok ailenin geçim kaynağı olmaktan uzaksa da, tarımsal faaliyette bulunanların veya bunu ikinci iş olarak yapanların çoğunlukta olduğu Yanık, Akçay ve Hacımercan Köyleri'nde nüfus miktarı artış gösterir (Şekil 2). Çevre özellikleri, yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerine yön vererek onların az ya da çok nüfusa sahip olmasında etkili olmuştur. **İkinci faktör** ise inceleme alanımızdaki köylerde yaşayanların büyük kısmının şehirsal ekonomik temellere dayanan faaliyetlerle uğraşmalarından ötürü merkezle bağlantısı rahat, ulaşımı kolay, güzergâh açısından sapa olmayan köylerde oturmayı tercih etmeleri bu köylerin nüfuslanmasına neden olmuştur. Şekil 2'de köylerin 1935 ve 2000 yıllarına ait nüfus miktarlarının karşılaştırmasını görmekteyiz. Şekil 3 ile karşılaştırdığımızda nüfusu artan köylerin konumlarının gölü gören ve yoldan çok uzakta olmayan

noktalarda olduğu görülür. Yanık, Hacımercan, Akçay ve Uzunkum Köyleri buna örnek teşkil eder. Nailiye, Balkaya, İkramiye gibi merkeze uzak, ulaşımı zor olan köyler ise bugün boş olan köylerdir. Bu köylerden İkramiye Köyü'nde sadece yaz mevsiminde ikamet edilmektedir. Nailiye Köyü'nün 2000 yılı nüfus sayımında nüfusu 45, Balkaya Köyü'nün ise 47'dir. 2005 yılı Sağlık Ocaklarının düzenlediği ETF (1) raporlarında Balkaya Köyü 11 kişi olarak tespit edilmiş. Nailiye Köyü'nde ise nüfus olmadığından ETF raporu hazırlanmamıştır. Şu anda bu iki köyde boş köyler olup, sadece tatil evlerinin bulunduğu kendi halkının da gününbirlik geziler yaparak uğradığı köyler haline gelmiştir. Hatta bu iki köyün muhtarı çalışmamızın ne olduğunu tam olarak bilmediklerinden özellikle köylerin tamamen boş olduğunu belirtmememizi tembihlemişler.

Yükselti Kademelerine Göre Sapanca Köyleri

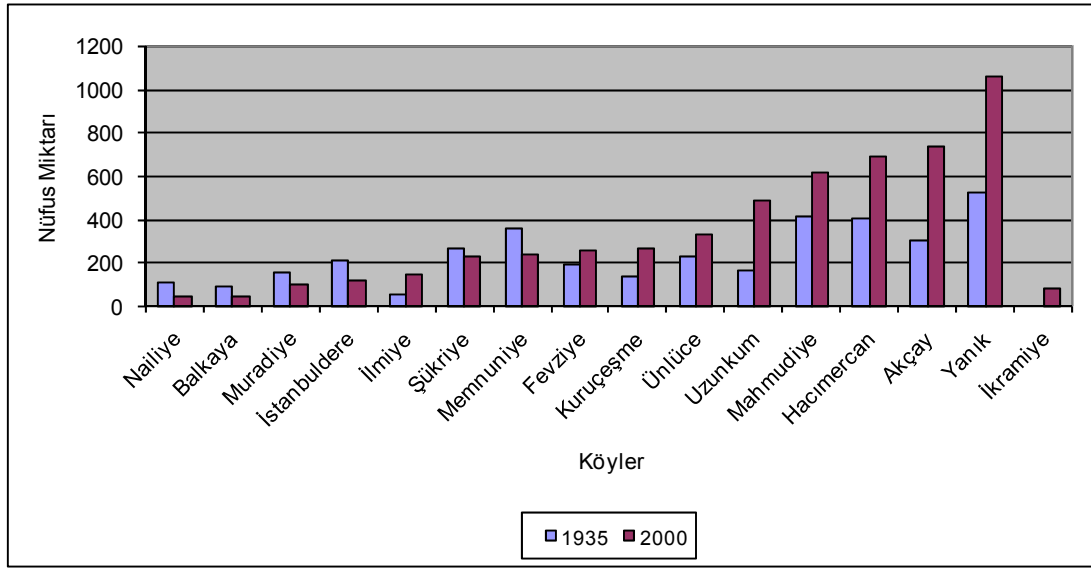
Kır nüfusunun dağılımına etki eden coğrafi faktörler arasında en büyük öneme

SAPANCA KÖYLERİNDE KIRSAL YAPININ DEĞİŞİMİ

sahip olanı **yükseltidir**. Yükselti, kır insanının temel faaliyetlerinde doğrudan etkili olan iklim, toprak, bitki örtüsü gibi faktörlere tesirle, onların kısa mesafelerde değişik özellikler göstermesine neden olarak nüfus dağılışında da etkin bir yere sahip olur (Sergün, 1994:17). Çalışma alanımızda yerleşmelerin dağılışını yükselti kademelerine göre incelemeyen önce Sakarya'da kır nüfusunun yükselti kademelerine göre dağılışına bakarsak verileri

daha doğru yorumlayabiliriz. Bunu yaparken Tablo 2'de Günal'ın çalışmasına göre yükselti kademeleri oluşturulmuştur (Günal, 1993:146)

Sapanca'daki köylerin büyük çoğunluğu 100m-300m'ler arasında yer almaktadır. Tablo 2 köylerin yükselti kademelerine ve nüfus miktarına göre bölünüşlerini ve çeşitli büyüklükteki köy gruplarının ne kadar nüfusu kendilerinde topladıklarını göstermektedir.

Şekil 2: Sapanca Köylerindeki 1935 ve 2000 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Nüfus Miktarı
Figure 2: Population of Sapanca Villages according to Census of Population in 1935 and 2000

Tablo 2: Sakarya ve Sapanca'da Köylerin ve Nüfuslarının Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı
Table 2: Distribution of the Population and Villages in Sakarya and Sapanca According to Altitude

YERLEŞME	0-99 m		100-249 m		250-499 m		500-999 m		1000-1500 m		TOPLAM	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde

Köylerin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Sakarya	252	62,0	95	23,3	33	8,1	26	6,4	1	0,2	407	100
Sapanca	2	12,5	8	50	5	31,3	1	6,3	-	0	16	100

Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Sakarya	209169	74,4	54032	19,2	10441	3,7	7188	2,6	158	0	280988	100
Sapanca	1556	28,3	3138	57,1	718	13,1	87	1,5	0	0	5499	100

Kaynak: Sapanca Topografya Haritası ve DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları- Sakarya İli.

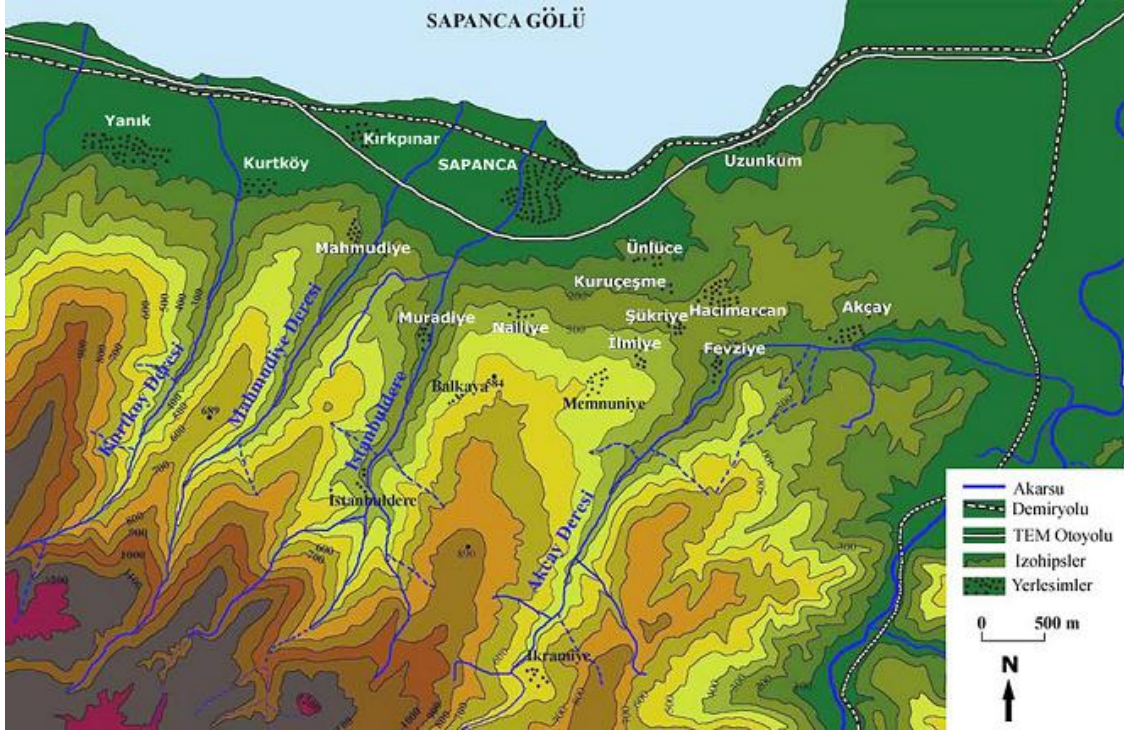
Marmara Bölgesi genelinde ve Sakarya'da köyler ağırlıklı olarak 100m'nin al-

tında toplanmışken, Sapanca'daki köylerin, ağırlıklı olarak Samanlı dağlarının

eteklerinde toplanması nedeniyle, 100-300m'ler arasında olduğunu görürüz. Sapanca'da köylerin toplandığı bu yükselti aynı zamanda da kır nüfusunun ağırlıklı olarak toplandığı sahaya tekabül eder.

Sapanca'da köylerin topografik olarak nerelerde bulunduğu bakacak olursak; köyler *vadi, tepe, ova ve yamaçlara* serpilmiştir. Derelerin taşımış olduğu alüvyonları göl kıyısında biriktirmesiyle oluşan düzlükte kurulmuş olan ve bu konumları nedeniyle **ova köyü** olarak sınıflandırabileceğimiz; Uzunkum Köyü Adapazarı- Sapanca arasında gölün güneydoğu kesiminde ve ilçenin doğu sınırında yer alır ve

bir ova köyü olmanın yanında yol boyu köyü özelliğindedir. Uzunkum köyü ile benzer özelliklere sahip Yanık Köyü de İzmit-Sapanca arasında Sapanca gölünün güneyinde ilçenin ise kuzeybatı sınırında yer alır. Her iki köy de Sapanca Ovası üzerinde uzunlamasına gelişen işlek yol boyunca yolun iki tarafında dizilen evlerin meydana getirdiği **yol boyu** köyleridir. Burada toplanma eğiliminin gerçekleşme şekli olan gruplaşmalar daha çok yol boyu köylerinde görülmektedir. Her iki köyün de ulaşım bakımından elverişli oluşu, toprağın verimi, tarım yapılabilen arazilerin genişliği nüfuslarını artırmıştır.

Şekil 3: Topografya ve Yerleşmelerin Dağılışı Haritası
Figure 3: Map of Topography and Distribution of Settlements

Düzlükte yer alan bu köylerden sonra Samanlı Dağları'nın kuzeye bakan yamaçları boyunca dağılmış yamaç ve dağ köyleri ile bir vadi içine yerleşmiş köylere rastlanır. **Yamaç köyü** diyebileceğimiz Kuruçeşme ve Ünlüce Köylerinde evler adeta arka arkaya dizilmiş vaziyettedir. Hacimercan, Şükriye, İlmüye, Nailiye, Mahmudiye köylerinde ise evler, ağaçlar ve bahçeler arasına gizlenmiş durumdadır. Bu köyler, eteği takip eden bir yol

boyunca uzanan dağ eteğine kurulmuş yamaç köyleridir. Memnuniye ve Baklaya Köyleri ise bir tepe üzerine yayılan evleriyle ortalama 500 m yükseltiye sahip **dağ ya da tepe üzerine kurulmuş köylerdir** ve genelde gevşek dokulu yerleşme hâkimdir.

Vadi köyleri arasında ise Akçay, Fevziye, İkramiye, Muradiye ve İstanbuldere köyleri bulunur. Akçay ve Fevziye köyleri Akçay Deresinin oluşturduğu vadiye yer-

leşmiş olan köylerdir. Akçay Deresinin aşağı çığırında yer alan bu köylerin birbirleri ile aralarında fazla mesafe yoktur. İkramiye Köyü ise Akçay Deresi'nin yukarı çığırında yer alan bir vadi köyü olup tepenin arkasında kalmıştır. Kendisine en yakın köy olan Memnuniye Köyü ile arasında 8 km. mesafe vardır. Bulduğu yerde başka köy olmayan İkramiye Köyü'nün diğer köylerle bağlantısı oldukça zayıftır. Muradiye (eski adıyla Aşağı İstanbuldere) Köyü ve İstanbuldere Köyü ise İstanbuldere'nin oluşturduğu vadide yer alırlar. Muradiye Köyü bulunduğu vadi içinde güneşi en az gören köydür.

Köyler ilçe sınırları dahilindeki belirli sahalarda toplanmıştır ve yarıdan fazlası Akçay deresi ve İstanbul dere arasında yer alan sırt üzerinde yer almaktadır. İstanbuldere Vadisi de birbirine yakın olan yerleşmelerin olduğu bir alandır. Bu bahsedilen alan dışında kalan köylerden Mahmudiye ve İkramiye köyleri ise diğer köylerle bağlantı kuramayacak kadar buldukları sahada bağımsız, etraflarında başka köylerin olmadığı yerleşmelerdir ki bu etki İkramiye Köyü'nde daha çok hissedilir. Yanık ve Uzunkum Köyleri ise ova-ya yerleşmiş yol boyu köyleridir. Yanık Köyü İzmit-Sapanca, Uzunkum Köyü ise Adapazarı-Sapanca yolu üzerinde yer alır.

İstanbuldere Vadisi'nin yukarı kesimleri ve Mahmudiye deresi ve Kurtköy deresinin oluşturduğu vadilerin olduğu sahalardan ise tamamen boştur. Burada sadece Mahmudiye Deresinin kaynak kısmında Sapanca halkının yaz aylarında mesire yeri olarak kullandığı Soğucak Yaylası yer alır.

Köylerdeki Nüfusun Kökeni

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yerleşim alanının sınırlı olması nedeniyle taşan nüfus başlangıçta Orta Karadeniz Bölümüne yönelmiş, bunu her iki bölümün Batı Karadeniz yönündeki göçü izlemiştir. Dolayısıyla Adapazarı, Düzce, Hendek, Akyazı, Sapanca gibi alanları da içerisine alan Marmara Bölgesi'nin doğusu, Karadeniz'in Doğusundan beslenen "kırdan kıra" bir iç göç hareketiyle geniş ölçüde yeni bir kırsal yerleşme hareketine sahne olmuştur.

Köylerde yaşayanların kökenlerinin neresi olduğunu tespit etmeye yönelik yaptığımız çalışmalarda Sapanca'da doğmuş olanların yarıdan fazlayı oluşturduğunu, dörtte birinin ise Sakarya dışında doğmuş olduğunu tespit ettik. Sapanca'da doğmuş olsalar bile "ailenizin kökeni nereye dayanmaktadır?" sorusuna verilen cevaplardan ağırlıklı olarak Batum, Artvin, Rize Trabzon gibi cevaplar alınmıştır ve buradaki köylerin önemli bir kısmı gürcü köyü olarak tanımlanmaktadır. Memnuniye, Fevziye, Şükriye, Kuruçeşme, Hacımercan, Baklaya ve İkramiye Köylerinde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunu Artvin'den göç edenler ve onların aileleri oluşturmaktadır.

1999 depreminin etkisiyle bölgeden çok fazla göç eden olmamıştır. Yaptığımız anket çalışmasının sonucuna göre sadece %5'i ailesinde deprem sonrasında göç eden olduğunu belirtirken %95'i deprem sonrasında ailesinden göç eden olmadığını belirtmiştir. Bu sonuçlara bakarak köylerde depremin etkilerinin çok fazla olmadığını söyleyebiliriz. Fakat depremin ardından köylere Adapazarı'ndan veya başka yerlerden gelenler olmuş, bunlardan bazıları daha sonra köyden ayrılmış bazıları ise köyde kalmıştır. Akçay Köyü'ne depremden sonra 30 hane, Fevziye Köyü'ne bir hane, Hacımercan Köyü'ne 23 hane, İstanbuldere köyüne 2 hane, Kuruçeşme Köyü'ne 3 hane, Muradiye Köyü'ne 4 hane, Uzunkum Köyü'ne 25-30 hane, Yanık Köyü'ne de 15 hane yerleşmiştir. Bunlardan Muradiye Köyüne gelenler daha sonra köyden ayrılmışlardır. Uzunkum Köyü'nde ise gelen 25-30 haneden sadece 7 tanesi kalmıştır.

SAPANCA KÖYLERİNDEKİ BAŞLICA MESKEN TİPLERİ

Sapanca köylerinde çok farklı mesken tipleriyle karşılaşmaktadır. Köylerde eski ya da geleneksel mesken diye tabir edebileceğimiz meskenler farklılıklar gösterse de genelde taş, ahşap ve kerpiçin aynı meskende bir arada kullanıldığı **hımış** karakterli meskenlerdir (Langenbach, 2000:15). Bu yapı tekniği ahşap karkas evlerin yapı tekniğine benzemektedir (Denker, 1977:105). Bu meskenleri yapacak usta bulmada karşılaşılan zorluklar ve gelişen inşaat teknikleri nedeniyle artık

köylerde hımiş ev yaptırana rastlanmaktadır. Köylerde sürekli ikamet eden kişiler ihtiyaçları olan konutları ihtiyaç halinde üste kat çıkılabilecek şekilde betonarme olarak yapmaktadırlar. Köylerde son yirmi yıldır artan bir yapılaşma söz konusudur. İkinci ev sınıfına dahil edilebilecek çok sayıda site ve villa tarzında konutlar kırsal alanda yer alan fakat kırsalla uyuşmayan yapıdadır. Bu durumun oluşmasında otoyolun hizmete açılmasının ardından bu alanın ağırlıklı olarak İstanbul'un sayfiye yeri haline gelmesinin etkisi büyüktür.

Buradaki evleri eski tip meskenler, yeni tip meskenler ve sayfiye evleri olarak incelemeyen önce yaptığımız araştırma sonuçlarına göre evlerin oda ve kat sayılarına bakarsak şu sonuçları görürüz.

Sapanca köylerindeki konutlar genellikle üç ve daha az odaya sahip fazla büyük olmayan konutlardır. Konutlardan sadece ¼'ünde 4 ve daha fazla oda mevcuttur, Sakarya ili genelinde bu oran %39 civarındadır (2). Sapanca'da köylerdeki konutlar ağırlıklı olarak bir veya iki katlıdır. Alanda yaptığımız çalışmalara göre evlerin yarısı tek katlı, %40'ı iki katlı, %10'u ise iki kattan daha fazladır. Deprem riskinin çok olduğu ilçede evlerin az katlı olması güvenilirlik açısından da son derece olumludur. Fakat burada yerleşmelerin çok katlı olmaması daha çok kırsal alan olması ile ilgilidir.

Eski Tip Meskenler: Sapanca'da köylerde eski tip meskenler olarak karşımıza ağırlıklı olarak ağaç malzemenin kullanıldığı fakat tek inşaat malzemesini ağacın oluşturmadığı "ağaç karkas ev"ler çıkmaktadır. Bu evler Türkiye'de kır evlerinin en karakteristik tipidir. Karadeniz Bölgesi ile onun güneyinde yer alan geniş bir şeridi karakterize eder. Bu geniş kuşak Marmara Bölgesi'ni de içine alarak Ege Bölgesi'ne ulaşmıştır.

Bu meskenlerin esasını birbirinden konstrüksiyon itibariyle oldukça farklı yapıda ahşap bir iskelet (karkas) meydana getirmektedir. Karkas araları ise çevre koşullarına bağlı olarak çeşitli malzeme ile doldurulmaktadır. Sapanca'da daha çok aralarının tuğla ve kerpiç ile örüldüğünü görmekteyiz. Çatı sistemi de duvarlarda kullanılan malzemenin dayanıklılığına

göre değişmekle beraber kiremit, sahamızda yaygın olarak kullanılır. Evlerin alt kısmının taşla örülmüş olması çok rastlanırlar bir durumdur. Böylece evin altında bırakılan boşluk hava cereyanına imkân verir ve evi nemden korur. Eğer ahşap karkas evlerin alt kısmı taşla örülmüşse "hımiş ev" adını alır ki bu durumda araştırma alanımızdaki evlere **hımiş ev** demek yanlış olmaz (Şekil 4). Bu tarzda olup halen içinde oturulan 100-150 yıllık evler bulunmaktadır.

Sapanca köylerindeki yüksek nemlilik ahşap karkas evlerin alt kısımlarının taşla örülmesi yanında, evleri derin vadiler içinden havadar tepelere çekmiştir Sapanca'da nemin ve yağışın fazlalığı damlarda da kendini gösterir. Damlar bölgenin yağış şartlarını en iyi yansıtan şekillerdir. Yağışın artışı ile damların meyli fazlaşır ve saçaklar genişler. Bu şekilde ev nemden korunur.

Sapanca'da eski tip meskenler olarak tabir edebileceğimiz evlerde dikkati çeken bir başka özellik de evlerin eklenti kısımlarının çok az olması ya da hiç olmamasıdır. Kırsal alanda yer alan evler fonksiyon bakımından iki ayrı bölmeden oluşur: İlk kısım insanların yaşadığı bölmeyi oluşturur, ikinci kısım ise eklentilerden meydana gelir. Ev ne kadar genişlerse genişlesin temele ait bu iki fonksiyonel yapı hiçbir şekilde bozulmaz. Kırsal fonksiyonların kaybolmaya başlamasıyla kırsal meskenlere ait eklentiler ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Sapanca'daki köylerde en eski diye tabir ettiğimiz hımiş evlerden bazılarında dahi eklentiler çok az bazılarında da tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Bu yönüyle olaya bakılırsa yerleşmelerin kırsal fonksiyonunu kaybetmeye başladığı görülür. Büyükbaş veya küçükbaş hayvanı olan evlerde ahır, samanlık; tavuk, kaz, ördek gibi hayvanları olanlarda kümes; kışlık yiyecek ve içeceklerle, çeşitli alet ve edevatın saklandığı depo, ambar gibi eklentiler de vardır(Şekil 5 ve Şekil 6). Sapanca'daki evlerin 4/3'ünde eklenti yoktur. Eklentisi olan evlerin 4/3'ünde ahır ve yarısında depoya rastlanılır. Ambar, samanlık ve kümes yüksek oranlarda olmasa da rastlanılan diğer eklentilerdir.

Şekil 4: Memnuniye Köyü'nden Bir "Hımsı" Ev.
Figure 4: A House in "Hımsı" Style from Memnuniye Village.

Şekil 5: Memnuniye Köyü'nde erzakların özellikle de mısırların, tam kuruması için konulduğu zeminden birkaç m yüksekte, kenarları açık *serender* adı verilen eklenti.

Figure 5: The attachment in Memnuniye village called as "*serender*" that is used for drying of cereals, especially corn; at several meters height from the floor and has open sites.

Şekil 6: Yanık Köyü'nde meyve sandıklarının muhafazası ve odunluk olarak kullanılan bir eklenti.
Figure 6: An attachment in Yanık Village that is used to store the wooden fruit boxes and woods.

Sebze ve meyve üretimi ile geçinen ailelerin evleri daha farklı şekiller gösterir. Meyve üreten ailelerin evleri fonksiyon bakımından oldukça basittir. Eklentilerde bir duraklama görülür. Eklenti olarak aletlerin saklandığı, gübre ve bitki ilaçlarının saklandığı bir depo yer alır. Üretilen mahsul taze olarak sevk edileceğinden ambara lüzum kalmaz. Belki ambalaj sandıklarının muhafazası için üstü kapalı bir barınak da eklenebilir.

Yeni Tip Meskenler: *Betonarme köy evleri* araştırma sahamızdaki evlerin çoğunluğunu oluşturmaya başlamıştır. Bu da kırlarda yaşayan insanların çoğunun şehirlerdeki evlere benzer evleri köye taşıdıklarını göstermektedir. Hatta biraz daha ileri gidildiğinde, iki-üç katlı betonarme köy evleri, eskisi kadar göze batmamakta, garip gelmemektedir. Bugün Sapanca'nın bütün köylerinde betonarme evler bulunmaktadır ve özellikle de birkaç katlı apartman tarzında olanlar dikkati çekmektedir. Araştırma sahamızdaki evlerin yaklaşık üçte ikisi betonarme yapılardan oluşmaktadır. Betonarme evlerin çoğunluğu oluşturması kırsalda bulunan bu evlerin coğrafi çevrenin etkisinden sıyrıldı-

ğını, aynen şehir merkezindeki konutlara benzer evlerin köyü istila ettiğini göstermektedir. Evlerin geriye kalanı ise hımsız veya ahşaptır ve bunların da çoğunluğu eski meskenlerdir.

Coğrafi çevrenin etkisini taşımayan evlerde eklentiler yok denecek kadar azdır. Zaten köylerde oturanların çoğunluğu gelirini tarım dışı etkinliklerden kazandığı için eklentiye de çok fazla ihtiyaç duymamaktadır. 2-3 katlı betonarme evler özellikle Uzunkum Köyü'nde çoğunluk oluşturmaktadır. Uzunkum Köyü yol boyunca yer almasının yanı sıra, Adapazarı şehir merkezine de en yakın köydür. Bu da Uzunkum Köyünü adeta Adapazarı şehrinin bir mahallesi durumuna getirmiş, çok katlı evler de olağan kabul edilmiştir. Kırsal ya da şehrsel veya ikisi arasında bir geçiş tipi oluşturan Sapanca köylerinde bu tip meskenlere rastlanması çok doğaldır. Çünkü Sapanca'daki köyler köy adını sadece tabelada taşıyarak birçok fonksiyonları ile kırsal etkisinden sıyrılmışlardır (3).

Evlerin betonarme evlere dönüşmesinin nedenleri arasında ulaşım imkanlarının gelişmesi, ekonomik refahın artması

ve betonarme mesken inşasının geleneksel konutlara göre daha kolay olması gösterilebilir. Böylece kırsal alandaki mesken dönüşümü, yıllar ilerledikçe kır hayatındaki ekonomik şartların iyileşmesine paralel olarak daha da hızlanmıştır. Ayrıca her köy diğer köydeki değişimden etkilenmiş ve köy arazileri tarım dışı amaçlar için elden çıkartılmış ve moda gibi betonarme meskenler inşa edilmiştir.

Sapanca'da köylerdeki yeni tip kır evlerinin çok oluşu yapılaşmanın çok eski olmadığını gösterir. Sahada yaptığımız çalışma sonuçlarına göre mevcut evlerin %15'i daha önce var olan bir evin yerine inşa edilmişken, %85 gibi çok yüksek bir oranı tarım arazisi üzerine inşa edilmiştir. Evlerin %66'sının son 15 yılda yapılmış olması buradaki yapılaşmanın son yıllarda çok fazla artarak tarım yada orman arazilerinin ev yapımı için kullanıldığını kanıtlamaktadır. Bunda ailenin büyümesine ve bu nedenle ortaya çıkan konut ihtiyacının karşılanması bir ölçüde etkiliyse de bu durumun ortaya çıkmasının asıl nedeni olarak TEM Otoyolunun inşasının tamamlanıp hizmete açılmasıyla bölgenin İstanbul'a olan mesafesinin azalması etkilidir. Şekil 7'deki uydu fotoğrafından da görüleceği üzere Sapanca köyleri otopanın inşasından sonra İstanbul'un sayfiye yeri haline gelmiştir. Böylece daha önceden kullanılmamış arsalar devreye girerek ev yapımı için kullanılmaya başlanmış ve tarım toprakları önemli ölçüde arsa olmuştur.

Araştırma alanımıza dahil meskenlerin yaşlarına baktığımızda elli yıldan daha eski evlerin oranı sadece %5,5'dir. Bu evlerin köylere dağılımı şu şekildedir; Akçay, Mahmudiye ve Memnuniye köylerinde üçer adet, Ünlüce'de iki, Kuruçeşme ve Yanık köylerinde birer tanedir.

Çalışmada evlerin malzeme ve yaş durumlarının yanı sıra depremin evlere olan tesirlerine de bakılmış ve evlerin yaklaşık üçte ikisinde depremden kaynaklanan hiçbir hasar oluşmadığı tespit edilmiştir. Fakat depremin psikolojik etkisinin bu alandaki yapılaşmayı azalttığını da görmekteyiz. Üçte bir oranında hasara uğramış olan evlerin yaklaşık yarısı az hasarlı %35'i orta hasar ve %9'u ise ağır hasarlı-

dır. Ağır hasarlı ev sayısı az olmasına karşın depremin köylerde gösterdiği psikolojik etki bakımından önemlidir. Ağır hasarlı evler Akçay, Hacımercan, Yanık, Mahmudiye ve Memnuniye köylerinde bulunmaktadır. Ağır hasarlı olarak belirtilen bu evler arsasında yaşı 51 üzerinde olanlar olduğu gibi yeni yapılan evler de bulunmaktadır. Malzemesi betonarme olanlar olduğu gibi ahşap ve hımsız olanlar da vardır. Buna bağlı olarak da hasarlı ev ile yapı malzemesi ve yaş arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

Sayfiye Evleri: Sapanca'daki ikinci evlerin tümü gelir düzeyi yüksek, büyük kazanç sahiplerinin inşa ettirdikleri villa tarzındaki evlerden oluşmaktadır.

Tamamen tatillerde kullanıldığı belirtilen "ikinci evler" bütün dünyada kullanım süresi ya da şekline göre çeşitli şekillerde adlandırılmaktadırlar. Yazın kullanılanlara "yaz evleri - yazlık evler", bütün tatillerde kullanılanlara "tatil evleri", bazen "kır evleri" ya da "hafta sonu evleri" veya hem yazın hem de diğer tatillerde kullanılmaları dolayısı ile daha genel bir deyimle "ikinci evler" olarak anılmaktadır (Özgüç,1977a:150).

Köylerde yaptığımız mülakatlar sonucunda kırsal rekreasyon faaliyetleri için evlere gelenler genelde hafta sonu tatillerini tercih etmektedirler. Balkaya, Fevziye, Kuruçeşme, Ünlüce, Mahmudiye Köylerinde tatil evlerine gelenler daha çok hafta sonlarını tercih ettikleri için bu evlere *hafta sonu evleri* diyebiliriz. Hacımercan, Akçay ve Şükriye Köylerine gelenler yaz mevsimini tercih ettikleri için bu evlere *yazlık ev*; Muradiye, Uzunkum, Yanık, Memnuniye, İlmiye köylerine gelenler hem hafta sonunu hem de yaz mevsimini tercih ettikleri için bu evlere *ikinci ev* diyebiliriz. İstanbuldure Köyünde ise yaz ayı boyunca bu evlerde kalındığı sonbaharda ise sadece hafta sonlarının tercih edildiği belirtilmektedir. Bu da bize yaz mevsimi boyunca köylerdeki villalarında tatillerini geçiren ailelerin okulların açılmasıyla daimi ikametgâhlarına döndüklerini ancak sonbaharda da bu evlere hafta sonları gelmeye devam ettiklerini ve kış mevsiminin gelip

havaaların soğumasıyla geliş gidişlerini kestiklerini göstermektedir.

Tüm köylerimizde gözlenen genel durum ise bu yörede hafta sonu evlerine kalmaya gelenlerin daha çok havaaların ısınmaya başladığı ayları ve yaz mevsimini

tercih ettiklerini gösterir. Biz de bu evlere bazılarının tüm yaz mevsimi boyunca, bazılarının da sadece hafta sonları kullanılmasından dolayı genel bir deyimle *tatil evleri* demeyi uygun gördük.

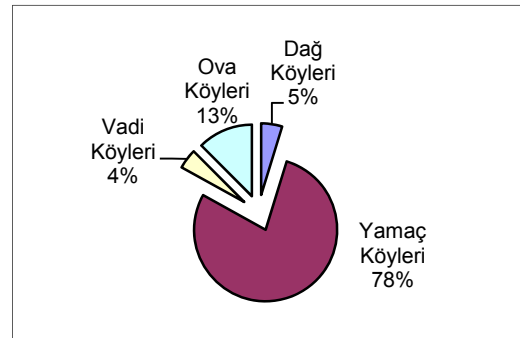

Şekil 7: Uydu Fotoğrafı: Sapanca Köylerinde kurulmuş bulunan tatil sitelerine ait Akçay deresi ve İstanbuldere arasındaki sırttan bir kesit.

Figure 7: Satellite photograph: a sight from the ridge between Akçay and İstanbuldere river on which the holiday complexes has been established in Sapanca villages.

İkinci evlerine gelen ailelerin kalış tiplerine bakarsak bunun birçok alternatifinin olduğu görülür. Çocuklu bir ailede anne de çalışma hayatında yer alıyorsa, hafta sonları gidiş geliş yapılmakta, eğer anne çalışmıyorsa bütün ailenin, babanın tatili boyunca birlikte kaldığı, fakat tatilden sonra da babanın hafta sonlarında aileye katılmasıyla anne ve çocukların okulların kapalı olduğu süre boyunca tatil evinde ikamet ettiği görülür. Daha sonrasında ise çocukların eğitimi veya başka nedenlerle ailesinden ayrılması, emeklilik yaşının indirilmesi ile beraber sayıları artan emeklilerin tatil evlerini kullanmaya başladığı görülmektedir. Hatta kırsal alanlardaki bu tatil evleri zamanla devamlı ikametgâha dahi dönüşmektedir. Sapanca'nın köylerinde ise tatil evlerinin devamlı ikametgâha dönüşme durumu ise henüz yok denecek kadar azdır. Sadece Ünlüce,

Akçay, Kuruçeşme ve Yanık köylerinde tatil evlerine sürekli yerleşenler olduğu, bunun da 1-2 haneyi geçmediği belirlenmiştir.

Şekil 8: Sapanca'da ikinci evlerin köylerin topografik özelliklerine göre dağılımı

Figure 8: Distribution of the secondary houses in Sapanca according to topographical properties of the villages.

SAPANCA KÖYLERİNDE KIRSAL YAPININ DEĞİŞİMİ

Tatil evleri ya da genel bir deyimle ikinci ev kategorisine giren konutlar şekil ve nitelik bakımından çok çeşitli olsalar da bugün Sapanca köylerindeki tatil evlerinin tamamına yakınına “villa” tipi tatil evleri oluşturmaktadır. Bunun nedenlerini iki grupta toplayabiliriz. Birincisi Sapanca köylerindeki villa tipindeki bahçeli lüks evleri tercih eden kişilerin %90’ı daimi ikametgâhı İstanbul’da olan insanlardır. Mülakat yaptığımız kişilere sorduğumuz “Bu tatil evlerinin sahipleri genellikle hangi şehirden geliyorlar?” sorusuna bütün köyler için aldığımız yanıt İstanbul olmuştur (4). Büyük kentin verdiği sıkıntıdan kurtulmak isteyen İstanbullular için bu alan ucuz ve yakın tatil olanakları sun-

muştur. Sapanca’da ikinci ev sahibi olmak, emlak fiyatlarının çok yüksek olduğu İstanbullu için cazip gelmektedir. Bu yüzden de Sapanca’da tatil evlerinin tamamı lüks, bahçe içinde, çoğu zaman havuzlu bazen tek villa şeklinde, bazen de güvenliğin de olduğu sitelerde yer alan evler halindedir. Bunların köylere göre dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir. Şekil 3’deki topografya haritasında da açıkça görülen köylerin topografya üzerindeki dağılımı ile Tablo 3’deki ikinci evlerin köylere dağılımını orantılar isek Şekil 8’deki durumla karşılarız. Buna göre göl manzarasına hakim yamaçlar tatil evlerinin %79’unu barındırır.

Tablo 3: Sapanca Köylerinde Yer Alan Site ve Müstakil Villalar ile Bunların Sayıları
Table 3: Numbers of Detached Houses and Housing Estates Located in the Villages of Sapanca

AKÇAY	Yeşiltepe Sitesi (17 ev), 5 müstakil villa
BALKAYA	Katalpa Evleri (30 ev), 3 müstakil villa, yapım aşamasında olan bir site
FEVZİYE	8 tane müstakil villa
HACIMERCAN	Dağ Evleri Sitesi (22 ev), 54 Kooperatif Evleri (24 ev), Toyotasa (Mercankent) Evleri (84 ev), 5 müstakil villa
İLMİYE	Şirin Villaları, Alagöz Sitesi, Tekstilciler Sitesi, Selim Aker Sitesi, Göhan Sitesi, 6.Evler Sitesi, Doktorlar Sitesi, İlmiye Konakları, Kırtaş Villaları, Kirazlı Evler, Enka Sitesi, Süha Fazlı Terrazo Malikâneleri, Süha Fazlı Azzuro Villaları. Bu köyde tüm sitelerdeki toplam ev sayısı yaklaşık 600 kadardır. Müstakil villa sayısı ise 30’dur.
İSTANBULDERE	Erdemkent Sitesi (20 ev) ve 14 müstakil villa
KURUÇEŞME	Kuruçeşme Köyü’nde 46, 12 ve 4 evden oluşan 3 site mevcuttur. Sitelerin isimleri olmadığından belirtilmemiştir. Bu sitedeki evlerin dışında 15 tane de müstakil villa bulunmaktadır.
MAHMUDIYE	Ant Sitesi (10 ev), Alp Sitesi (8 ev), Profesörler Sitesi (32 ev), Kazım Demircioğlu Sitesi (10 ev), Çamlıköy Sitesi (10 ev), Sarı Konaklar (5 ev). Burada yapımı henüz tamamlanmış fakat ikamet edilmeyen bir site daha bulunmaktadır ve 20 evden oluşmaktadır. Ayrıca Mahmudiye köyünde 45-50 müstakil villa vardır.
MEMNUNİYE	Çilekli Evler Sitesi (20 ev), Doruk Sitesi (10 ev), 8 müstakil villa
MURADIYE	3 tane müstakil villa
NAİLİYE	15 tane müstakil villa
UZUNKUM	10 tane müstakil villa
ŞÜKRİYE	10 tane müstakil villa
ÜNLÜCE	Yedi Evler Sitesi (7 ev), Bilge Sitesi (24 ev), Acarlar Sitesi (48 ev), Emil Yapı Kooperatifi (15 ev), İmsa Sitesi (10 ev), Elitgöl Sitesi (16 ev), Aydın Göl Villaları (10 ev), Otoyol Sitesi (20 ev), 16 Müstakil Villa
YANIK	Yanık Köyü Evleri I.Kısım (42 ev), Yanık Köyü Evleri II. Kısım (20 ev), Park Evleri (19 ev), Doğa Evleri (20 ev), Menekşe Evleri (10 ev), Mimoza Evleri (21 ev), 30-35 müstakil villa

Kaynak: Saha araştırması sonuçları

Köylerde yer alan 1500'den fazla tatil amaçlı inşa edilmiş bu konutlar Sapanca'da tatil evlerinin ne kadar yoğun olduğunu gösterir. Ağırıklı olarak göl manza-

rasının olduğu yamaç köylerinde toplanmış olan ikinci evlerin ileride daha da artacağına kuşku yoktur.

Şekil 9: İلميye Köyü'nden Sapanca'nın Görünüşü
Figure 9: A View of Sapanca from the İلميye Village

Şekil 10: Müstakil Villa - Kuruçeşme Köyü
Figure 10: A Corporate Villa from Kuruçeşme Village

SAPANCA KÖYLERİNDE KIRSAL YAPININ DEĞİŞİMİ

Şekil 11: Mahmudiye Köyü ve Sapanca Gölü
Figure 11: Mahmudiye Village and Sapanca Lake

Şekil 12: İlmiye Köyü Kortaş Sitesi
Figure 12: Kortaş Buildings in İlmiye Village

Şekil 13: Mahmudiye Köyü'nde bulunan bu ev tahtadan yapılmış olması ile "Karaorman Evlerini" andırsa da onlardan epey farklılık gösterir. Karaorman Evlerinin en önemli özelliği hartama kaplı olan ve adeta zemine kadar uzanan çok büyük çatıdır (Denker, 1977:106). Oysa bu evde çatı benzese de normal boyutta ve kiremit ile kaplıdır.

Figure 13: This house, which is in Mahmudiye Village, reminds the "Schwarzwald Houses" because it is made from wood, however it highly differs from them. The most important characteristic of "Schwarzwald houses" is their very large roofs that are coated with "hartama" and reach to floor nearly (Denker, 1977: 106). Although the roof of this house is similar to that of Schwarzwald house, it is in normal scales and coated with tile.

Sapanca'da tatil evleri daha çok orman ve göl manzarasına en güzel hâkim olan yamaç ve dağ köylerine kurulmuştur. Bu özelliklerinin yanında ulaşım kolaylığı da yer seçiminde etkili olmuştur. İlmiye ve Mahmudiye köylerinin bu özelliğe sahip olmaları dolayısıyla her iki köyde villa ve siteler yoğunlaşmıştır. İlmiye Köyü adeta tatil köyüne dönüşmüştür. Şekil 14 görülen Köyün girişindeki tabela da bize bunu kanıtlar. Göl ve orman manzarasına sahip, orman içi köyü olan Balkaya ilçe merkezine uzak oluşu nedeniyle konumu güzel olmasına rağmen sayfiye evleri için pek tercih edilmemiştir. İkramiye Köyü ise mesafenin merkeze çok uzak oluşu ve

köyden gölün görünmemesi nedeniyle tatil evlerini barındırmaz ve tatil evinin olmadığı tek köydür. Vadi köylerinde de sitelerin ve villaların sayısı fazla değildir. Akçay, Fevziye, Muradiye ve İstanbuldere Köyleri vadi içinde yer aldıklarından ve fazla yüksekte bulunmamalarından dolayı göl manzarasına sahip olmayan ve bu nedenle tatil evlerinin az olduğu köyler olarak karşımıza çıkar. Kısacası göl ve orman manzarasına sahip, ulaşımı kolay ve merkeze fazla uzak olmayan köylerde tatil evleri yoğunlaşırken, ilçe merkezine mesafenin fazla olduğu, göl manzarasına sahip olmayan köylerde ise tatil evleri azalır.

Karayolları bakımından Türkiye bir süreden beri önemli gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle büyük şehirler çevresinde otoyolların yapımı ve belli başlı bölgelerin birbirine bağlantıları oldukça güçlendirilmiştir. Sapanca da ulaşımın gelişmesi ile beraber kolayca erişilebilen bir konumda bulunmaktadır. Sapanca Gölü kuzeyinde D-100 devlet karayolu, güneyinde ise Anadolu Otoyolu (TEM) ve demiryolu ile çevrelenmiştir. Ekim 1990'da hizmete gi-

ren Anadolu Otoyolunun 5.km'si gölün sıfır noktasından geçmek üzere toplam 17 km.lik kesimi Sapanca Gölü kıyısından geçmektedir. TEM'in hizmete girmesiyle Sapanca İstanbul halkı için daha kolay erişilir olmuştur. Özel aracıyla İstanbul'dan Sapanca'ya 1 ila 1 buçuk saat arasında değişen bir sürede, adeta İstanbul içinde bir yerden bir yere gidiyormuş gibi rahat ulaşmak mümkündür.

Şekil 14: İlmiye Köyü Girişindeki Tabela
Figure 14: The Signboard at the Entrance of İlmiye Village.

Kırsal Yapıdaki Değişime Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Problemler

Köylerde yaptığımız araştırmalar sırasında Sapanca'dan bakılınca adeta ağaçların arasına gizlenmiş görülmeyen bir sürü villa olduğunu, birçoğunun da yapım aşamasında olduğunu tespit ettik. Bazı köylerdeki villalarda evlerin sahipleri bir yıl içinde bu evlerde toplam olarak 15 gün dahi kalmazken var olan güzelliklerin, ormanların tahribi ve hızlı yapılaşma gibi ciddi bir sorun oluşmaktadır. Köylerde yaptığımız mülakatlarda "son 10 yılda yeşil alanlarda gözle görülür bir azalma var mı" sorusuna yapılaşmanın, villa sayı-

sının en fazla olduğu İlmiye ve Mahmudiye köylerinde alınan cevap evet olmuş ve bu duruma villalarla sitelerin neden olduğu belirtilmiştir. Sapanca'nın eşsiz manzarasına sahip olan bu iki köyden Mahmudiye köyünde mülakatı gerçekleştirdiğimiz bir kişi Adapazarı Büyükşehir Belediyesine bağlanmadan önce Mahmudiye Köyünde 750m²den aşağı parselizasyon olmadığını, buranın da imarının %15 olduğunu belirtmiştir. Köyün Adapazarı Büyükşehir Belediyesine bağlanmasıyla parsellerin küçülüp imarın daha da artabileceği gibi bir ihtimalin gerçekleşmesi halinde yeşil alanların iyice azalacağı kay-

gısını dile getirmiştir. Diğer köylerde ise yeşil alanın azalıp azalmadığı sorusuna “hayır” cevabı verilmiştir. Bunu da yapılaşmanın fazla olmamasına bağlayabiliriz. Zira Tablo3’te sayılarını verdiğimiz villalar bazı köylerde 10 taneyi bile bulmamaktadır.

Köylüler zaten az olan suyu bahçelerini sulamada ve hayvanlarına yetiştirmede kullanırlarken, aynı devrede yazlıkçılar arabalarını yıkamakta, havuzlarını doldurmakta ve bahçelerini sulamaktadırlar. Buda yaz aylarında zaman zaman su sorunu yaratmaktadır.

Ayrıca tatil evlerinin kırsal yerleşmelere ekonomik ve sosyal açıdan olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz ekonomik etkileri de olabilmektedir. Mülakatta sorduğumuz “Tatil evi bulunanların köy halkına olumlu veya olumsuz bir etkisi var mı” sorusunu cevaplayan 13 köy muhtarından 6’sı tatil evlerine gelenlerden memnun olduklarını, 7’si ise genelde hiçbir etkilerinin olmadığını belirtmiştir. Muradiye, Memnuniye, Kuruçeşme, İstanbuldere ve İlmiye Köyleri burada tatil evi bulunanların köye ekonomik yönden katkısı olduğunu; Akçay Köyü ise tatil evlerine gelenlerin sosyal açıdan olumlu etkileri olduğunu belirterek bu evlerin sahipleriyle sürekli görüşüklerini ifade etmiştir. Uzunkum, Yanık, Ünlüce, Şükriye, Hacımercan, Fevziye Köyleri ise köyde tatil evi bulunanların köye herhangi bir katkılarının olmadığını belirtmişlerdir. Mahmudiye’de ise mülakat yaptığımız kişiler tatilcilerin alışverişlerini bile İstanbul’dan gelirken yaptıklarını dolayısıyla köyden hiçbir şey almayarak köy ekonomisine hiçbir katkılarının olmadığını söylemişlerdir. Kırsal bölgelerde tatillerini geçiren insanları bu eğilimden vazgeçirip bölgede üretilen ürünleri tüketmelerini sağlamak gerekmektedir. Arz ve talebi ortak noktada buluşturmak için özel bir çalışma gereklidir.

Tatil evleri köy halkı için boş, verimsiz, bir işe yaramayan topraklardan en iyi faydalanma biçimi olarak görülmektedir. Hiçbir yerde kullanılmayan, boş duran bu toprakların satışı ile bir kazanç sağlanması yanında bir de evlerin inşası sırasında köy halkı için iş imkânı doğması da söz konusudur. Ayrıca ilerleyen zamanlarda

tatil evlerindeki halka yapılacak hizmetlerden de kazanç sağlanabilmektedir.

Fakat işin bir diğer boyutu da şudur; arazisini yazlıkçılara satıp elden çıkaran köylü veya çiftçi göç etmek zorunda kalabilmekte, kısa sürede tükettiği para yüzünden zor duruma düşebilmektedir. Örneğin: bugün için Mahmudiye köyünde 10-12 hane dışında elinde toprak kalan aile yoktur. Çoğu topraklarını satmış, parasını değerlendirememiş hatta kimisi sattığı arazide yapılan sitelere bekçi olmuştur.

Tatil evlerinin ekonomik etkileri yanında sosyal yaşantı üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Yazın kırdaki toplumsal yaşama canlılık gelmesi ve şehirlilerin giyimleri, yaşama alışkanlıkları ve de konutlarıyla köylülere örnek almaları yanında, bu evlere gelenlerin ekonomik düzeyleri yüksek kimseler olmaları nedeniyle, köylülerin erişemeyecekleri bir yaşamın özendirici olması dolayısıyla olumsuz etkiler yaratmaktadırlar.

Sapanca’da bazı köylerde tek tük bazılarında ise çok yoğun bir şekilde karşılaştığımız tatil evleri üzerinde bu kadar detaylı durmamızın nedeni şehir halkının kullandığı dinlenme sahaları olan tatil evlerinin şehrin bir parçası olarak köyün çehresini değiştirmesinden kaynaklanır. Ayrıca biraz önce bahsettiğimiz ekonomik ve sosyal etkileri ile tatil evleri ve bunların sakinleri kır yapısında önemli değişimler oluşturmaktadır. En önemlisi de bu evler buldukları alanlara şehrsel bir görünüm kazandırarak bu yeni yerleşme tipinin “kırsal” mı yoksa “şehrsel” mi olacağı hakkında tartışma yaratırlar. Sapanca’da da bazı köylere baktığımızda köy adının sadece görüntüde kaldığını adeta buraların küçük şehirler haline dönüştüğünü görmekteyiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sapanca’da köylerin hem sayı hem de nüfus olarak büyük çoğunluğunun Samanlı dağlarının eteklerinde kurulmuş yamaç köylerinden oluştuğunu gördük. Nüfus sayımlarının yapıldığı dönemde okulların açık olması ve tatil döneminin sona ermesi nedeniyle tespit edilen nüfus genelde köylerde sürekli ikamet edenlerdir. 630 konutun bulunduğu İlmiye kö-

yünde 2000 Yılı genel Nüfus Sayımında sadece 148 kişinin sayılmış olması başka türlü açıklanamaz. Yaklaşık 1500 ikinci evin yer aldığı Sapanca köylerinde nüfus miktarı sadece 5499 kişidir. Deprem sonrasında bir kısım ikinci evin sürekli ikametgâha dönüşmesi nedeniyle 1990- 2000 dönemine köylerdeki nüfus artışında belirginlik ortaya çıkmıştır. Köylerin önemli bir kısmında kır meskenleri büyük oranda önemini kaybetmiştir. Bu durum zaten büyük oranda tarım dışı faaliyetlerle geçimi sağlayan köylerin mimaride de yapısal değişime uğradığını gösterir. Ekonomik faaliyetlerde tarım ve hayvancılığın önemini yitirmesi, konutlarda yerel malzemenin artık kullanılmaması gibi nedenlerle Sapanca köylerinin sadece nüfus büyüklüğü olarak köy sınıfına dahil tabela köyüne dönüştüğünü söylemek yanlış olmaz.

Köylülerin arazilerini kısa sürede kolay para sağlama uğruna tatilcilere satmaları ve bu paraları iyi değerlendirmemeleri sonucu bugün zor durumda kaldıklarını görmekteyiz. Sattığı arazideki sitelerde bekkilik yapan insanların varlığı bu görüşümüzü doğrular. Kırsal yapısı değişen Sapanca'nın köylerinde yılın büyük kısmı atıl kalan çok sayıda ikinci ev bulunmaktadır. Ülkemizde giderek artan bir şekilde yaygınlaşan bu süreç ekonomik olarak ülkenin ve konut sahiplerinin zararlıdır. Bu durumu değiştirmek ve insanların kırsal alanda tatil ihtiyacını da giderecek çözümler üretmek gerekmektedir. Bu amaçla;

- Köylerde süratle artan tatil evleri yapılaşmayı artırarak, yeşil alanların azalmasına, doğanın tahribatına kısacası ekosistemin bozulmasına yol açmaktadır. Sapanca'da köylerin sahip olduğu bu eşsiz doğa güzelliği korunarak çok daha iyi değerlendirilebileceği gibi, daha çok insanın beğenisine sunulabilir. Bu da tatil evleri adı verilen ikinci ev yapımından ziyade, köy evlerinden bazılarının konaklamada kullanılarak kırsal turizmin gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Çevre ile uyum içinde sürdürülen kırsal turizm, doğadan faydalanır ancak ona zarar vermez, doğayı en otantik haliyle kullanır. Böylece gelecek nesillere olan sorumluluk gereğince bizden son-

raki kuşaklara bozulmamış bir doğa teslim edilebilir.

- Tatil evleri doğanın tahribatına neden olduğu kadar bu evleri yaptıran kişilerin ekonomilerine de yük getirir. En basit hesaplama ile bir tatil evinin ortalama 200.000 YTL'ye satın alındığını düşünelim. Bunun yıllık aidat ve bakım gideri de ortalama 2.000 YTL olursa ve bu evin 30 yıl boyunca kullanıldığı düşünülürse aidat ve bakım gideri olarak kişi bu süre boyunca 60.000 YTL. daha ödeyecektir. En iyimser hesapla toplam 260.000 YTL'ye mal olan bu evin giderinin daha da fazla olacağı açıktır. Hâlbuki köy evlerinden bazıları konaklamada kullanılsa, günlük olarak kişi başı yeme içme dâhil 20 YTL'ye kalırsa 4 kişilik ailenin günlük gideri 80 YTL olur. Bir ay boyunca kalındığı düşünülürse toplam 2.400 YTL tutan bu ücreti, 30 yıldan ziyade hesap edersek maliyet 72.000 YTL olur. Zaten aynı yere 30 yıl boyunca bir ay süreyle kalmaya gelinmeyeceği de ortadadır ki durum böyle olsa dahi biraz önce yaptığımız hesapla 260.000 olan gider, kırsal turizmin gerçekleşmesi ile 72.000 YTL'ye iner. Yaptığımız hesap da 4 kişilik aile üzerinden olabileceği en yüksek değer düşünülerek yapılmıştır. Bu durumda 188.000 YTL kişinin cebine kalacağı gibi, yılın büyük bir kısmında boş bıraktığı tatil evinin başına ne geldiğini de düşünmesine gerek kalmaz.

- Sapanca'nın köylerinde inşa edilmiş bu konutları oluşturulacak bir yapılanma içerisinde devre mülk tarzı kullanıma açmak mümkündür. Bu takdirde kişisel mülk olsa da ülkenin yatırımları olan bu mekânlar hem sahipleri için gelir kaynağı olur, hem de bu tür mekânlarda tatil yapma arzusunda olan kişilere alternatifler sunulmuş olunur. Böylece yeni yapılanmalar için doğal alanlar daha fazla tahrip edilmez.

- Buraya kadar işin sadece ekonomik boyutunu kabaca hesap etmeye çalıştık. Bunun yanında tatil evleri yalnız gelir düzeyi yüksek kesimlere hitap ederken, kır turizminin devreye sokulması ile toplumun daha geniş bir kesimi Sapanca'nın turizm potansiyelinden ve güzelliklerinden yararlanabilir. Ayrıca

köy halkı toprağını tatil evi yapmak isteyenlere sattığında bazen değerlendiremediği parasından ötürü zor durumlara düşebilmektedir. Böyle bir durumda hem parasından hem de toprağından olan köylü kır turizmi sayesinde devamlı bir gelir kaynağına kavuşmuş olur.

NOTLAR:

(1) Ev Tespit Fişleri (ETF) hane halkına ait eğitim, sağlık, cinsiyet, yaş, ekonomik uğraş gibi pek çok konuda kapsamlı güncel bilgileri verir ve sağlık ocakları tarafından düzenlenir.

(2) DİE, 2000, Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Sakarya İli ve Araştırma Sonuçları (2005)

(3) Adapazarı Büyükşehir Belediyesinin sınırlarının genişlemesi ile Sapanca'nın Köyleri Ekim 2004 itibarıyla Büyükşehir dâhilindedir.

(4) Uzunkum ve Yanık köylerinde villa tipi lüks evleri daimi ikametgâhı olarak kullananlar da vardır. Bunlar Adapazarı'nda çalışan, oturmak için Sapanca'yı tercih eden kazanç bakımından üst gelir grubunu oluşturan genelde doktor ve mühendis gibi yüksek gelire sahip kişilerdir. Bu kesim villaları konfor ve doğayla iç içe olmak bakımından tercih etmiştir. Burada özellikle de Yanık Köyünü tercih edilmiştir. Çünkü Yanık Köyü yol üzeri bir köy olması bakımından da ulaşım açısından kötü hava koşulları dahi problem yaratmamaktadır. Bahsettiğimiz bu evler daimi ikametgâh olmaları ile Cevdet Yılmaz'ın "Sefa Köyleri" (Yılmaz, 2002) adını verdiği yerleşimlere benzetilseler de, Sefa Köyleri imkânları, aşırı lüks olmaları ve konforları ile bu evlerden ayrılırlar.

KAYNAKÇA

BİLGİN, T., 1967, *Samanlı Dağları*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını No:50, İstanbul.

D.İ.E, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 2000 Yılı Nüfus Sayım Yıllıkları.

D.İ.E, 2000, *Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Sakarya İli*.

GÜNAL, N., 1993, "Marmara ve Ege Bölgelerinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 28, s.143-155.

ÖZGÜÇ, N., 1977a, "Sayfiye Yerleşmeleri ve Başlıca Özellikleri", İstanbul Üniversitesi *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, s.143-162.

ÖZGÜÇ, N., 1977b, "Tatil Evleri", İTÜ Mimarlık Fakültesi *Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, s.69-93.

LANGENBACH, R., 2000, *Intuition from the Past: What We Can Learn from Traditional Construction* <http://www.icomos.org/iawc/seismic/Langenbach.pdf>, 23.05.2008

Sapanca Kırkpınar Sağlık Ocağı 2005 Yılı, ETF Sonuçları.

Sapanca Kurtköy Sağlık Ocağı 2005 Yılı ETF Sonuçları.

Sapanca Merkez 1 nolu Sağlık Ocağı 2005 Yılı ETF Sonuçları.

Sapanca Merkez 2 nolu Yüzeyler Sağlık Ocağı 2005 Yılı ETF Sonuçları.

Sapanca Tarım İlçe Müdürlüğü, Köy Bilgi Formları.

SERGÜN, Ü., 1994, "Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", İstanbul Üniversitesi *Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, Sayı 11, s.17-22.

TUNÇDİLEK, Necdet 1971, "Kır Yerleşmeleri: Köy-Altı Şekilleri", İstanbul Üniversitesi *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, s.17-52.

TÜMERTEKİN, E., 1973, "Yerleşme Planlaması (Şehir Köy İlişkileri)", İstanbul Üniversitesi *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 18-19, s.71-85.

YILMAZ, C., 2002, *Kırsal Yerleşmeler I (Terminolojik Sorunlar)*, 1.basım, Palmiye Kitapları, Samsun.

TOLUN-DENKER B., 1977, *Yerleşme Coğrafyası, Kır Yerleşmeleri*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No.93, İstanbul.